

*І неситий не виоре
На дні моря поле.
Не скує душі живої
І слова живого...* [7, с. 253].

Тарас Шевченко звеличує героїчну славу українця, особливо козацький героїзм і безстрашність, він називає українських козаків своїми синами “сини мої, гайдамаки...” [8, с. 86]. Однак Кобзар не лише оспівує українських героїв. Його особисте життя було прикладом героїзму: “Його дитинство було мужнім, непокірливим змаганням зі злобою мачухи, з такими виховниками як дяк Богорський і його юність була невсипущою боротьбою з обставинами соціальної нерівності за власне звільнення з кріпацтва в поміщика Етгельгардта. У добі зрілості здобув геройську настанову душі, що у ній йому однаково, чи буде він жити в Україні, чи ні, чи хто згадає, чи забуде його в снігу на чужині, а не однаково тільки, що змії люди Україну в огні окраденою збудять...” [1, с. 82].

Тарас Шевченко хвилюючись за долю своєї Батьківщини, несе в собі тягар духовно і політично поневоленої України. Приниження його самого та його рідної землі часто змушує поета болісно сумніватися в істинності моральних ідеалів християнства і часом штовхає до язичницьких моральних імперативів помсти, насильницького викорінення зла тощо. Персоналізм християнства сперечається в особистості Шевченка з соціальними ідеалами політично-правового характеру. І в цій глибинно-екзистенціальній суперечці перемагає то віра в можливості людини, то песимізм. Це поповнює мітотворчість Кобзаря трагічними тонами.

Так само, як і в особистості самого Тараса Григоровича, персоналіст та індивідуаліст, християнин та язичник сперечаються в його багатьох героях. Суперечність персоналізму й соціально активного спрямування розв’язується для Т.Шевченка в націоналізмі. Перемогу національного начала над індивідуалістичним і персоналістським – от що знаменує герой Т.Шевченка. Але саме в цьому загостренні почуття національного, що звертається до всього Всесвіту і звертається до Бога, народжується людська гідність, що виходить за межі буденності. У граничному загостренні почуття національного для поета виявляється глибинна сердечність в епоху несвободи нації [9, с. 199].

Отже, значення життя та творчості Великого сина українського народу, його вплив на формування та розвиток української нації важко оцінити. Його духовна спадщина хвилює кожне небайдуже серце не тільки в Україні, але й у світі (про це свідчить той факт, що найбільше пам’ятників у світі споруджено саме нашому Кобзареві). Хотілося б, щоб Дух Кобзаря став для всіх українців “огнемим словом” у розбудові своєї держави.

1. Кульчицький О. Введення в проблематику сутності філософії // Шлемкевич М. Сутність філософії. – Париж, 1981. – 254с.

2. Поппер К. Сутність суспільства і його вороги. – К: Основи, 1994. – Т.1. – 444 с.

3. Шевченко Т. І досі сниться: під горою // Твори в п’яти томах. – К: Дніпро, 1978. – Т.2. – С. 231.

4. Шевченко Т. Перебенда // Твори в п’яти томах. – К: Дніпро, 1978. – Т.1. – С.70–72.

5. Шевченко Т. Гайдамаки // Твори в п’яти томах. – К: Дніпро, 1978. – Т.1. – С. 86–153.

6. Шевченко Т. Осії. Глава XIV (Подражаніє) // Твори в п’яти томах. – К: Дніпро, 1976. – Т.2. – С. 289–290.

7. Шевченко Т. І золотої, й дорогої // Кобзар. – К.: Дніпро, 1976. – С. 476–479.

8. Шевченко Т. Буває, в неволі іноді згадано // Кобзар. – К.: Дніпро, 1976. – С. 476–479.

9. Хайдеггер М. Феноменологія и трансцендентальная философия ценностей. – К.: CARTEL, 1996. – 116 с.

ПОЕЗІЯ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА ЯК РЕФЛЕКСИВНО-КРЕАТИВНА ФОРМА РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

ЗИМОВІН О.І. (м. Харків)

Copyright © 2014

УДК 159.923.2

Людина осмислює власне буття за допомогою різноманітних засобів: науки, релігії, філософії. Проте лише мистецтво дозволяє їй дійсно поринути у сферу створення цінностей. Проблема осмислення та перетворення життєвого шляху стає особливо актуальною в сучасних умовах

постійних суспільних, економічних, політичних, культурних, наукових та інших трансформацій. При цьому вона постає як на рівні індивідуального суб'єкта, його самосвідомості, так і на рівні колективного суб'єкта, зокрема національної свідомості українського народу, який шукає визначення, але не знаходить його. Цю тезу підтверджують останні події, пов'язані з "Євромайданом", які через їх складності неможливо трактувати однозначно.

Психологічна наука усвідомлює сьогодні важливість мистецтва, зокрема поетичного, для розуміння цілісності особистості. Так, В. П. Зінченко пропонує розглядати психологічну проблематику крізь формат поетичної спадщини для більш органічного розвитку першої. Розробляючи новий науковий напрямок – *поетичну антропологію*, яка займається проблемами духа, душі, сенсу буття людини, він пише: "Поетична антропологія ... може повернути в психологію живу душу, доповнити так званій "принцип детермінізму" свободою, природним хаосом, невизначеністю, подолати сумнозвісну новомову, оживити мову науки, а тим самим розширити її свідомість" [1, с. 44]. Згадуються слова І. Северянина: "Поэма жизни – не поэма, поэма жизни – жизнь сама" [2].

Така велика роль поезії в осмисленні та перетворенні буття дозволяє розглядати її як *рефлексивно-креативну форму розвитку особистості*. Рефлексивну – оскільки в ній осмислюються, усвідомлюються, відображаються всі суперечності, якими сповнена дійсність. Креативну – як за власною природою, втілення авторського задуму, упредметнення свідомості, об'єктивації смислів, так і за перетворювальним впливом, якого вона завдає особистості, змінюючи її, забезпечуючи процеси особистісного розвитку та саморозвитку. При цьому не може бути поезії не рефлексивної, як і не може бути не креативної. Лише поєднання цих двох сутнісних ознак забезпечує її існування як феномену.

Важливою характеристикою поезії як такої є її принципово *міжособистісний характер*, адже поет створює не лише для себе, але й для читача, людина завжди розмовляє з кимось іншим, навіть якщо цей інший фізично відсутній. Це означає, що поезія унаслідок не лише як рефлексивно-креативна форма розвитку особистості поета, а й як рефлексивно-креативна форма розвитку особистості читача, який приєднуючись до сенсів, які виражає твір, отримує здатність породжувати власні смислообрази і в такий спосіб перетворює себе.

"Ой гляну я, подивлюся / На той степ, на поле; / Чи не дасть Бог милосердий / Хоть на старість волі. / Пішов би я в Україну, / Пішов би додому, / Там би мене привітали, / Зрадили б старому, / Там би я спочив хоч мало, / Молившись Богу, / Там би я... / Та шкода й гадки, / Не буде нічого. / Як же його у неволі / Жити без надії? / Навчіть мене, люде добрі, / А то одурію", – пише Тарас Григорович. У цьому невеликому за обсягом вірші поет схоплює складність та суперечливість буття, підіймає екзистенційну проблему волі, прогнозує власні дії, тобто перед нами постає рефлексивна форма об'єктивації думок. У той же час спостерігається яскраво виражений міжособистісний характер вірша. Поет звертається до інших людей, проблематизуючи і їх буття, підіймаючи його на інший рівень усвідомлення – особистісний: "Як же його у неволі / Жити без надії? / Навчіть мене, люде добрі, / А то одурію". Питальний експресивний синтаксис стає засобом креативної реалізації такого звернення, однієї особистості до іншої. Вербалізований перелік дій ("...гляну я, подивлюся"), постановка протиріччя у формі питання ("Чи не дасть Бог милосердий / Хоть на старість волі") стають креативними відображеннями рефлексії, забезпечуючи цілісність рефлексивно-креативної форми віршування.

Рефлексивність як звернення до себе Тарас Шевченко виражає, наприклад, такими рядками: "Не для людей, тієї слави, / Мережані та кучеряві / Оці вірші віршую я. / Для себе, братія моя!". "Для себе"! Тобто поезія конче потрібна самому Шевченкові як форма його особистісного буття та розвитку. Але й тут постає діалектичність поезії як рефлексивно-креативної форми. Вона, хоча і є формою для себе, є, безсумнівно, рефлексивною, але й не може бути без іншого. Поезію "Для себе" поет адресує іншим людям "Для себе, братія моя!".

Власне ж розвиток особистості у своїй рефлексивно-креативній формі постає перед поетом як зусилля – "зусилля жити". Він пише: "Все йде, все минає – і краю немає. / Куди ж воно ділось? відкіля взялось? / І дурень, і мудрий нічого не знає. / Живе... умирає... одно зацвіло, / А друге зав'яло, навіки зав'яло..." Поет ніби вказує, що не кожний здатен "зацвісти", для цього недостатньо просто жити, хоча цей шлях і більш безпечний. Він ставить проблеми детермінації розвитку ("куди ж воно ділось? відкіля взялось?") та його динамічності, неоднорідності, потенційної відкритості ("Все йде, все минає – і краю немає"). Тарас Шевченко напише у вірші "Маленькій Мар'яні": "Рости, рости, моя пташко, / Мій маковий цвіте, / Розвивайся, поки твоє / Серце не розбите". За розвиток доведеться заплатити розбитим серцем, особливими зусиллями власного духу з перебування себе та подолання перешкод. Цей

вірш завершується словами: *“Не цвіти ж, мій цвіте новий, / Нерозвятий цвіте, / Зов’янь тихо, поки твоє / Серце не розбите”*. Не розвиватися, а адаптуватися – ось більш простий шлях, але від нього віє сумом та тугою, жалістю поета до такої особистості.

Який же вихід? У чому полягає *“зусилля жити”* – акт дійсного розвитку особистості? Тарас Шевченко пише: *“Що ж се зробилося з старим, / Чого зрадів оце? Того, / Що, бачите, старий подумав / Добро якесь комусь зробити. / А що ж, як зробити? Добре жить / Тому, чия душа і дума / Добро навчилася любити! / Не раз такому любо стане, / Не раз барвінком зацвіте. / Отак, буває, в темну яму / Святее сонечко загляне, / І в темній ямі, як на те, / Зелена травка поросте”*. Отож справжній розвиток особистості можливий тільки тоді, коли вона вчиняє добро іншому. І не тому, що має особливі розрахунки, сподівається на вигоду, хоче сподобатися іншому, тобто має корисливі мотиви, а тому, що просто любить робити добро! Тільки у цьому разі особистість *“барвінком зацвіте”*.

Постійне звернення до себе, самопізнання – характерна риса творчості Тараса Шевченка: *“Хіба самому написати / Таки посланіє до себе / Та все дочиста розказати, / Усе, що треба, що й не треба”*. Але це звернення до себе завжди розгортається до іншого, збагачене смыслом саморозуміння: *“Нічого, друже, не журися! / В дулевину себе закуй, / Гарненько Богу помолися, / А на громаду хоч наплюй!”*. Поет закликає до самостійності, суб’єктності особистості на шляху самопізнання та розвитку у суперечливих суспільних умовах, коли Україна знаходиться під гнітом неволі: *“А скрізь на славній Україні / Людей у ярма запрягли”*.

Висновки. 1. Поезія Т.Г. Шевченка внутрішньо організована як рефлексивно-креативна форма розвитку особистості, оскільки в ній осмислюються та усвідомлюються суперечності, якими сповнена дійсність, відбувається упередження свідомості, об’єктивація смислів, а також смыслове перетворення особистості.

2. Важливою рисою поезії Тараса Шевченка як рефлексивно-креативної форми розвитку є її принциповий міжособистісний характер. Поет як особистість та індивідуальність звертається до особистості іншої людини, читача. Таким чином, його поезія не лише стає формою його власного розвитку а й формочинником розвитку особистості іншої людини, що вказує на її високий психологічний, педагогічний, культурний, загальнорозвивальний потенціал.

3. У віршах Т. Г. Шевченка розвиток особистості постає як складноспричинений, сутнісно відкритий процес, який може відбутися лише за наявності особливого *“зусилля жити”* особистості – любові робити добро, що і становить осереддя її розвитку. При цьому поет закликає до актуалізації суб’єктності особистості у складних суспільних умовах задля утвердження на землі свободи, правди, любові, мудрості.

1. Зинченко В. П. Посох Осипа Манделъштама и Трубка Мамардашвили. К началу органической психологии / В. П. Зинченко. – М.: Новая школа, 1997. – 336 с.

2. Северянин И. Стихотворения / Сост. Н. М. Солнцева. – М.: Эллис Лак, 2003. – 320 с.

3. Шевченко Т.Г. Кобзар / Тарас Григорович Шевченко. – К.: Всеукраїнське товариство “Просвіта”, 1993. – 512 с., з іл.

ВШАНУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА УКРАЇНСЬКОЮ ДІАСПОРОЮ ЧЕХІЇ

ЦУП О.В. (м. Тернопіль)

Copyright © 2014

УДК 94(437.1/.2:477)

Святкування Шевченківських днів у чеських містах відбувається щороку за ініціативи українських діаспорних організації та підтримки посольства України у Чеській Республіці. Традиція вшанування пам’яті Кобзаря на чеській землі не є випадковою, адже його із Чехією пов’язує чимало. Зокрема, захоплення Т. Шевченком ідеями видатних чехів Я. Коллара, В. Ганки, Й. Шафарика, присутність чеських мотивів у творчості (поема “Єретик”), а також